

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

ХИМИЯ
**ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

Философия

Българско научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
— година XXI, 2012 — киевски 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

49 6 – 12 декември 2018 г.

Ролята на природните полиелектролити

*Откъс от „Получаване
на полиелектролитни комплекси
от хитозан и казеин“*

Антоанета Маринова
Теменужка Иовчева
Ася Виранева
Иван Бодуров
Мария Марудова

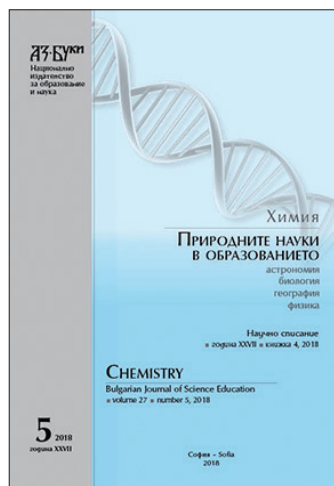
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Въведение

При смесване на водни разтвори на противоположно заредени полиелектролити в резултат на електростатично взаимодействие се образуват полиелектролитни комплекси. В зависимост от молекулната маса, линейната плътност на зарядите и концентрацията на партньорите получените комплекси могат да бъдат под формата на аморфни утайки (Wang & Schlenoff, 2014), коацервати (Jha et al., 2014.) и гелове (Laaser et al., 2016). Неразтворими комплекси се получават при пълна неутрализация на заряда – стехиометрични комплекси (Xia & Dubin, 1994; Le et al., 2017; Tolstoguzov, 1997). Разтворими комплекси се образуват при частична неутрализация на заряда. Резултантният заряд върху комплекса позволява разтварянето му вследствие на взаимодействие с молекулите на разтворителя.

Най-важните фактори, влияещи върху комплексообразването, са: структура и концентрация на комплексообразуващите партньори, рН и йонна сила на средата, плътност и разпределение на заряда и стехиометрично отношение между партньорите (Xia, 1994). рН е ключово при образуването на комплекси на слаби полиелектролити, тъй като то влияе върху степенята на йонизация на функционалните им групи. Йонната сила на разтвора регулира електростатичното взаимодействие между полиелектролитите. При ниска йонна сила концентрацията на електролита има малък ефект

Заглавието е на редакцията

Списанието е представено в
ERIH PLUS, CEEOL, EBSCOhost

Главен редактор

Проф. д.х.н. Борислав Тошев
E-mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

Редактор

Георги Дянков
0887 81 27 67
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: science@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 5/2018:

EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Имобилизиране на фруктозил-трансфераза върху композитни филми от полимлечна киселина, ксантан и хитозан / *И. Илиев, Т. Василева, В. Биволарски, А. Виранева, И. Бодуров, М. Марудова, Т. Иовчева*

Electrical Impedance Spectroscopy of Graphen-E4 Liquid-Crystal Nanocomposite / *T. E. Vlakhov, Y. G. Marinov, G. B. Hadjichristov, A. S. Petrov*

Surface Photovoltage Spectroscopy Characterization of GaAsSbN Layers Grown by Liquid-Phase Epitaxy / *S. Georgiev, V. Donchev, M. Milanova*

On the Possibility to Analyze Ambient Noise Recorded by a Mobile Device Through the H / V Spectral Ratio Technique / *D. Gospodinov, D. Zlatanski, B. Rangelov, A. Kandilarov*

Rheological Properties of Batter for Gluten Free Bread / *G. Zsivanovits, D. Iserliyska, M. Momchilova, M. Marudova*

The Effect of Hydrocolloids Concentration on the Physical Properties of Gluten-Free Cake / *D. Iserliyska, G. Zsivanovits, M. Marudova*

Получаване на полиелектролитни комплекси от хитозан и казеин / *A. Маринова, Т. Йовчева, А. Виринева, И. Бодуров, М. Марудова*

Distribution of Lamb Waves in AlScN Resonator Structures / *B. Nedyalkov, E. Valcheva*

Chemiluminescent and Photometric Determination of the Antioxidant Activity of Cocosn Extracts / *Y. Evtimova, V. Michailova, L. A. Atanasova, N. G. Hristova-Avakimova, M. V. Panayotov, V.A. Hadjimitova*

Интердисциплинарните уроци – предизвикателство за учениците и учителите по природни науки / *Ю. Белчева, Р. Захариева*

Изследователски практикум / *И. Димитрова, Г. Гоев, С. Георгиева, Ц. Цанова, Л. Иванова, Б. Георгиев*

CURRICULUM MATTERS

Историческото развитие на идеите за химична обратимост и химично равновесие – основа за преподаването и изучаването им / *К. Атанасов, А. Генджова*

TEACHING EFFICIENCY

Инструменти за използване на химичен експеримент и самооценка в стратегиите за активно обучение по „Човекът и природата“ / *К. Иванова*

ADVANCED SCIENCE

Methyl, the Smallest Alkyl Group with Stunning Effects / *S. Moulay*

The Fourth State of Matter / *R. Tsekov*

BOOK REVIEWS

Нови измерения на ученето: синтез на иновации и традиции / *Л. С. Георгиев*

върху комплексобразуването. При висока йонна сила зарядът, носен от полиелектролитите, се екранира и по този начин намалява привличането между макромолекулите. Оказва се обаче, че в някои случаи образуването на комплекси е намалено поради ниска йонна сила. Предполага се, че поради увеличаване на заряд върху макромолекулите те се намират в „разтегната“ конформация, която затруднява комплексобразуването (Priftis et al., 2014).

В настоящата работа е получен и охарактеризиран нов полиелектролитен комплекс на базата на два природни слаби полиелектролита – хитозан и казеин. Хитозанът е уникален полизахарид, който съдържа положително заредени аминогрупи и е единственият природен катионен полимер (Rinaudo, 2006). Поради наличието на амино- и карбоксилни групи в неговата структура казеинът проявява полиамфолитно поведение (Liu & Guo, 2008). В кисела среда той се отнася като поликатион, а в алкална – като полианион. При стойности на рН, близки до изоелектроичната точка – рН 4.6, отношението между положително заредените аминогрупи и отрицателно заредените карбоксилни групи е близко до единица (Walker, 2016).

Материали и методи

Материали

За изследванията е използван високомолекулен хитозан (молекулна маса 600 000 – 800 000 g/mol), който е закупен от Acros Organics. Казеинът е под форма на натриево сол и е купен от Sigma-Aldrich Chemie, Germany.

Получаване и охарактеризиране на полиелектролитни комплекси между казеин и хитозан

Полиелектролитните комплекси казеин/хитозан са получени чрез смесване на 1% разтвори на партньорите в буферни разтвори при температура 25°C. Полимерните разтвори са смесвани в масови съотношения 1:9, 2:8, 3:7, 4:6, 5:5, 6:4, 7:3, 8:2 и 9:1. При изследване на влиянието на рН върху комплексобразуването са използвани разтвори на хитозан с рН 3, рН 4 и рН 5 и разтвори на казеин с рН 10. Всички разтвори са с еднаква йонна сила – 0.1 mol/l. Смесите престояват 24 h при стайна температура, след което са центрофугирани в продължение на 40 min при обороти 4000 rpm. Добивът на комплекса е определен гравиметрично, като утайката е изсушена до постоянно тегло и претеглена. Специфичният вискозитет на супернатанта е определен при температура 25°C чрез вискозиметър тип „Убелде“ с вътрешен диаметър на капиларата 0.40 mm, при който не е правена корекция за скоростния градиент на изтичане.

Турбидиметричните измервания са проведени с 0.1% разтвори на партньорите при вече описаните рН и йонна сила. Поглъщането на смесите е измерено със спектрофотометър ThermoSpectronic при дължина на вълната 420 nm и стайна температура. Измерванията са проведени 15 min след смесването на разтворите и са повторени след 24 h. При това не се наблюдават съществени различия в измерваните стойности. Ето защо се налага изводът, че при условията на експеримента получените частици са стабилни и не се утаяват.

Резултати и обсъждане

Поради полиамфолитния си характер при подходящо рН казеинът е способен да комплексобразува както с поликатиони, така и с полианиони. Съществена за комплексобразуването му с хитозана е степента на йонизация на карбоксилните групи. Ето защо е необходимо разтворите на

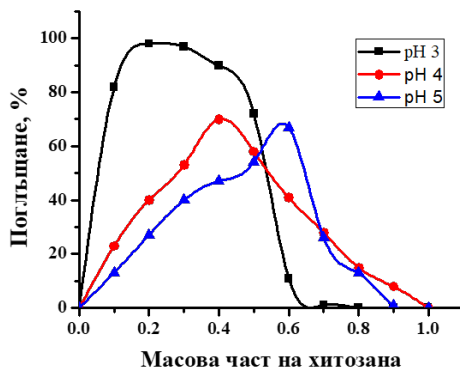
казеин да бъдат в областта на основни рН. От друга страна, е известно, че pK_a на хитозана е 6.4 (Kong et al., 2010) и неговите разтвори следва да бъдат в киселата рН област.

Комплексите на хитозан и казеин са получени чрез смесване на водни разтвори на двата полиелектролита. Установено е, че при смесването на разтвори с концентрация, по-голяма от 2 %, ПЕК се получава под формата на гел, а под тази концентрация – под формата на бяла утайка. При концентрации, по-ниски от 0,1%, не се наблюдава утайка, но мътноста на разтвора се променя. Вероятно при тези условия възникват частици с наноразмери, които не могат да бъдат наблюдавани с невъоръжено око.

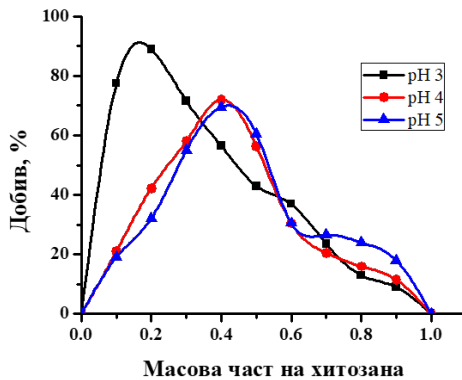
Образуването на комплекс беше доказано вискозиметрично, гравиметрично и турбидиметрично. При смесване на 1% разтвори на двата полиелектролита вследствие на образуването на комплекс част от партньорите се отделят под формата на утайка и вискозитетът на супернатанта се понижава. В противобес мътноста на 0.1 % разтвор нараства и достига максимум при същото масово отношение между партньорите, при което се наблюдава минимална стойност на вискозитета. Добивът на комплекса, определен чрез гравиметрични измервания, е максимален отново при същото масово отношение. Следователно екстремумите в изследваните зависимости съответстват на оптимално комплексобразуване.

Изследвано е влиянието на рН върху комплексобразуването между хитозан и казеин. Комплекс възниква за разтвори на хитозан в рН интервала 3 – 5 , а за казеина – в интервала 8 – 12. рН на средата значително променя масовото отношение между партньорите, при което комплексобразуването е максимално (фиг. 1 и фиг. 2).

Поглъщането на разтворите и големината на добива са максимални при разтвор с рН 3 и масова част на хитозана 0.2. С увеличаване на рН екстремумът при всички изследвани зависимости (турбидиметрични, вискозиметрични и гравиметрични) има по-ниски стойности и се измества към по-големите масови части на хитозан. Следователно при тези рН комплексобразуването е по-слабо проявено. Наблюдаваната силна чувствителност на комплексобразуването към изменението на рН се дължи на факта, че и двата партньора са слаби полиелектролити и рН съществено променя степента на йонизация на реактивоспособните групи.

Фигура 1. Зависимост на поглъщането на хитозан/казеин ПЕК от масовата част на партньорите и рН на средата

Фигура 2. Зависимост на добива на хитозан/казеин ПЕК от масовата част на партньорите и рН на средата

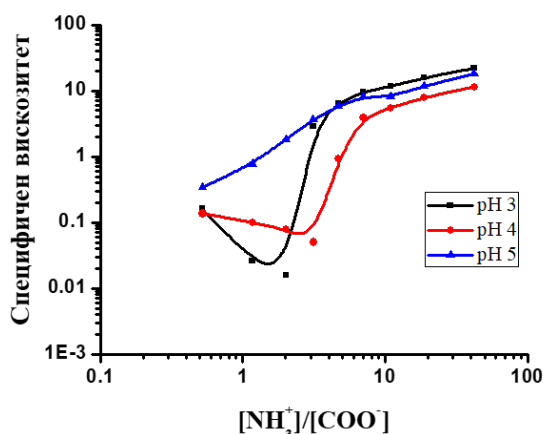
За оценка на степента на йонизация на карбоксилните и аминокислотните групи са използвани зависимостите (Carnal & Stoll, 2011).

$$\alpha\% = \frac{100}{1 + 10^{(pK_a - pH)}} \quad (1)$$

$$\alpha\% = \frac{100}{1 + 10^{(pH - pK_a)}} \quad (2)$$

Установено е, че степента на йонизация на COO⁻ групи в изследвания pH диапазон се изменя в много малки граници и е много близка до 100%, а степента на протониране на NH₂ групите варира от приблизително 100% при pH 3 до 96% при pH 5.

За по-добро разбиране на механизмите на комплексообразуването между хитозана и казеина при всички изследвани pH е изчислено отношението на реалните съществуващи заряди [NH₃⁺]/[COO⁻]. При това са взети под внимание степените на йонизация и протониране на съответните активни групи, както и данните за състава на партньорите. Зависимостта на специфичния вискозитет на супернатанта от отношението на положителните и отрицателните заряди при различни pH е представена на фиг. 3.

Фигура 3. Зависимост на специфичния вискозитет на супернатанта от отношението на зарядите на хитозана и казеина

При всички изследвани pH комплексът е нестехиометричен и се образува в излишък на положителни заряди. Отношението на положителните и отрицателните заряди, при което комплексообразуването е максимално, е различно за различните pH. С нарастване на pH на хитозана от 3 до 5 минимумът на специфичния вискозитет се премества към по-голямо отношение на положителните към отрицателните заряди.

Пълния текст четете в „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 5

Типични затруднения при измерванията на изборите

Откъс от „За количествените методи в електоралната история, или Как да измерваме избирателните системи?“

Светослав Живков

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Преди да преминем към същността на проблема, смятам за нужно да въведем някои терминологични пояснения. На първо място, трябва да дадем отговор на въпроса „Що е измерване?“. Измерването, представлява количествено представяне на характеристиките на даден феномен чрез предварително зададени критерии/индекси и пр. Когато измерваме температурата например, ние използваме някой от утвърдените методи и свързаните с него мерни единици (Целзий или гр.). Още тук трябва да отбележим, че измерването има смисъл само при съпоставяне на количествените параметри на дадения феномен с други подобни в пространствено-времевия континуум. Ако измерим температурата на въздуха в даден момент и тя се окаже 20°C, това само по себе си нищо не означава. Информацията става ценна едва когато я съпоставим с други данни, например с температурата на друго място и/или по друго време, или с наложените представи за топло/студено климатично време. Измервания обикновено се правят в точните и природните науки, но такива могат да се прилагат и в социалните науки и хуманитаристиката, в частност – в историята. Още в началото на 90-те години на ХХ в. проф. Юрий Тодоров от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ показва предимствата от използването на количествени методи в историческата наука (Тодоров, 1995: 211).

Избирателната система е един от най-важните елементи на всяка политическа система, откакто изборите играят съществена роля за излъчването на управленски длъжности. Най-общо тя представлява комплекс от правила и методи, чрез които вотът на гражданите се трансформира в представителни ман-

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Списание е представено в Web of Science Core Collection

Главен редактор

Проф. д-р Пламен Митев

E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 4/2018:

ДОКУМЕНТАЛНО БОГАТСТВО

Проблемът за културно-историческите паметници в българо-румънските взаимоотношения / *Спаска Шуманова*

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

За количествените методи в електоралната история, или Как да измерваме избирателните системи? / *Светослав Живков*

The Revolution of the World's View: Distruction of Traditional Spiritual Values of the Western Ukrainian Peasantry in the Conditions of the Soviet Totalitarism in 1939 – 1941 / *Volodymyr Starka*

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Полусамостоятелни владения в северозападните български земи от края на XII до началото на XIV в. / *Христин Лалев*

Читалищното образование в България през периода 1918 – 1944 г. / *Пенка Цонева*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

България и Европа от Средновековието до днес / *Милена Тодорова*

дати. Тези регулации се фиксират в нормативната база на всяка страна – най-вече в конституцията ѝ и в изборните закони. Всяка избирателна система има регулационни компоненти, най-важните от които са електоралната формула, чрез която гласовете на избирателите се трансформират в мандати, размерът на избирателния район, наличието на бариери (законови и естествени) пред представителството на партиите и формата на гласуване. Целта на настоящата статия не е да верифицира и съпоставя отделните елементи на избирателната система, а да представи методи за измерване на избирателните системи в цялост, като отправна точка ще бъде отражението, което те дават върху политическото представителство. Преглед задачите на изследването, ще разглеждаме избирателната система като съвкупност от избори, проведени по фиксирани и непроменяеми правила. В този смисъл, за да измерим дадена избирателна система, трябва да измерим отделните избори, проведени при нейните параметри. Следващата стъпка е далеч по-лесна – получените от измерването на отделните избори стойности се обобщават – сумират се или се усредняват според случая. Казано по-просто, за да изчислим индекс на диспропорционалност (за който ще стане дума в следващите редове) на действащата в България избирателна система за парламентарни избори, трябва да измерим въпросните индекси за всеки един от парламентарните избори от 2013, 2014 и 2016 г., след което да изчислим средното аритметично на получените стойности.

Как обаче да измерваме изборите? На пръв поглед, въпросът изглежда ненужен и нелогичен. Това е така, защото мнозинството граждани разглеждат резултатите от дадени избори като функция единствено на получения вот и когато се забележат несъответствия, общественото съзнание ги отпада на фалшификации и злоупотреби. Разбира се, безспорно е, че в демократичните политически системи резултатът от изборите е функция главно на подадените гласове, но в нито една демократична система това не е единственият фактор. Вторият такъв – това е избирателната система.

Всеки човек, дори и да не е запознат в детайли с функционирането на една или друга избирателна система, би могъл да забележи, че мажоритарният тип избори обикновено дават непропорционални резултати, в смисъл че делят мандати, които дадена партия печели в конкретни избори, не е равен на деля гласове, получени от нея. Презумпцията на пропорционалните системи е, че те дават пропорционални резултати, но в действителност не съществува избирателна система, която да гарантира напълно пропорционален резултат. От тази гледна точка, избирателните системи дават повече или по-малко пропорционални резултати от гледна точка на съотношението подадени гласове – спечелени мандати, но никога напълно пропорционални или напълно непропорционални. Така стигаме до водещия критерий, по който дадени избори, респективно избирателна система, могат да бъдат измерени – нивото на пропорционалност на техните резултати.

В политическата наука са въведени няколко коефициента, чиято цел е да измерват равнищата на пропорционалност на изборите и избирателните системи. Прегварително трябва да отбележим, че повечето от тях са индекси на „диспропорционалност“, т.е. на непропорционалност. Това се налага по чисто математически причини. В своеобразния

„континуум на пропорционалността“ лесно можем да фиксираме мястото на идеално пропорционалната система, при която хипотетично всяка партия получава точно толкова процента мандати, колкото е дялът на нейния вот на позицията 0. Дори и в теоретичен план обаче няма как да фиксираме идеално непропорционалната система – тя е ситуирана в безкрайността.

Първият от тези коефициенти е индексът на диспропорционалност на Рей (Rae, 1971: 84). Въведен е от американския политолог Дъглас Рей (*Douglas W. Rae*) през 1967 г. и се изчислява по следната формула:

$$I = \frac{\sum |v_x - s_x|}{x}$$

Където v е процентът гласове за всяка партия поотделно, s е респективният процент мандати, а x е броят партии. Нужно е веднага да уточним, че под „партии“ наистина изследване разбира броя съревноваващи се участници в дадени избори. От тази гледна точка, непартийна предизборна коалиция се разглежда като една партия, а не като пет. За онагледяване ще приложим следния хипотетичен пример.

Гражданите да дадена държава трябва да избират 6-мандатен парламент в единен национален шестмандатен район при електорална формула – методът на Донт, без фиксиран изборни барери, при четири участващи формации. Вотът и мандатите се разпределят по следния начин:

Партия	Гласове бр.	Гласове %	Мандати (бр.)	Мандати %
		v	s	
Червени	42 000	42	3	50.0
Сини	36 000	36	2	33.3
Зелени	17 000	17	1	16.7
Сиви	5000	5	0	0

Индексът на Рей се изчислява по следния начин:

$$I = \frac{\sum |v_x - s_x|}{x} = \frac{|42 - 50| + |36 - 33.3| + |17 - 16.7| + |5 - 0|}{4} = \frac{16}{4} = 4.00$$

В ситуация на идеална пропорционалност нямаше да съществуват разлики между процентите гласове и процентите мандати за партиите. Сумата в числителя щеше да бъде равна на 0, съответно коефициентът на диспропорционалност щеше да е 0. Индексът на Рей се използва като база от Томас Маки (*Thomas Mackie*) и Ричард Роуз (*Richard Rose*), които въвеждат „коефициент на пропорционалност“, изчислявайки го чрез изваждане на I от 100% (Rose, 1984: 74).

Индексът на Рей в хронологически план е първият въведен коефициент на диспропорционалност. Той обаче има един значим недостатък. При наличие на множество партии с нищожни резултати формулата дава изкуствено занижен коефициент заради неимоверното нарастване на числото в знаменателя. Нека си представим, че резултатите на горните четири партии са по-ниски с по 5 гласа всяка. Нека също така тези 20 гласа да са погледени за три групи партии. При изчислението на индекса на Рей сумата в числителя ще остане същата заради нищожните резултати на трите маргинални партии, но числото в знаменателя ще нарасне от 4 на 7. При това положение индексът на Рей ще бъде 2.29 – значително по-нисък предвид нищожния дял гласове, отклонен от микроскопичните формации.

Затова през 1971 г. изследователите Джон Луузмор (*John Loosemore*) и Виктор Хенби (*Victor Hanby*) въвеждат подобен, но усъвършенстван коефициент на диспропорционалност, изчисляван по следната формула (Lijphart: 1994: 59 – 60):

$$D = \frac{\sum |v_x - s_x| \sum |v_x - s_x|}{2 \quad 2}$$

Видно е, че индексът на Луузмор-Хенби се изчислява по сходен с коефициента на Рей начин, но числото в знаменателя е фиксирано на 2 и не зависи от броя състезаващи се партии. При горния пример с четири участници $D = 8.00$. Същите нива ще има коефициентът и ако три или повече маргинални партии „откраднат“ нищожна част от вота за водещите четири формации.

Смята се, че индексът на Луузмор и Хенби дава по-коректни данни от този на Дъглас Рей, но той има обратния недостатък – при много на брой малки партии той дава изкуствено завишени стойности. Затова през 80-те години ирландският учен Майкъл Галахър (*Michael Gallagher*) въвежда свой индекс, който може да се разглежда като междинен между

вариантите на Рей и Луузмор-Хенби (Lijphart: 1994: 60 – 61). Индексът на Галахър е известен още като „индекс на най-малките квадрати“ (*Least Squares Index / LSq*) и се изчислява по следната формула (Lijphart: 1994: 61 – 62):

$$LSq = \sqrt{\frac{\sum (v_x - s_x)^2}{2}}$$

Съществуват и други коефициенти на диспропорционалност – индексът на Бърнар Грофман (*Bernard Grofman*), на най-голямото отклонение и пр. (Gallagher, 1991: 41 – 43). Като най-акуратен се възприема индексът на „най-малките квадрати“ **LSq** на Галахър. Посредством двойката в знаменателя той преодолява недостатъците в методиката на Рей, а чрез поставянето в квадратна степен разликите между вота и мандатите с последвало коренуване (корен квадратен) се неутрализират минусите, характерни за индекса на Луузмор и Хенби. При горния пример с четирите партии **LSq** дава стойност от 6.94. Тя показва „междущността“ на индекса спрямо **I** и **D**, както и относително по-голямата близост до коефициента на Луузмор и Хенби.

Съществуването на диспропорционалност, т.е. на несъответствия, между дела мандати и дела гласове за участващите партии означава автоматически, че дадена избирателна система фаворизира определени политически партии за сметка на други. В разглеждания пример червените получават с 8% повече мандати, отколкото е техният вот. Очевидно е, че те са облагодетелствани от изборните правила. Всички останали партии са оцетени в това отношение. Дади обаче пресмятането на разликата между процента гласове и процента мандати е удачният начин за изчисление на степенята, с която дадена партия е фаворизирана или оцетявана в конкретни избори? Нека си представим, че партия **X** е добила 40% от вота и 43% от мандатите. Партия **Y** съответно е получила 6% от гласовете и 3% от местата в парламента. И при двете формации разликата между вота и мандатите е 3%. При партия **Y** обаче тези проценти „тежат“ много повече – формацията е получила двойно по-слабо представителство спрямо по-дадените за нея гласове. По тази причина изследователите Рейн Таагерера (*Rein Taagepera*) и Матю Шугарт (*Matthew Soberg Shugart*) лансират алтернативен начин за изчисление степенята на фаворизация на дадена система върху дадена партия (Таагерера, & Shugart, 1989: 67). Те въвеждат т.нар. коефициент на предимство, който се изчислява по следната формула:

$$A = \frac{s}{v}$$

Където **s** е процентът мандати за дадена партия, а **v** е процентът гласове за нея.

При горния пример стойността на коефициента на предимство **A** за партия **X** ще е 1.075, а за партия **Y** – 0.50. Индексът винаги е положително число. В идеалния вариант, при който дадена партия нито е оцетена от изборните правила, нито е фаворизирана от тях, стойността на нейния коефициент **A** ще бъде 1.00. Ако индексът е под тази стойност, това означава, че избирателната система потиска въпросната партия, а ако е над 1.00 – че системата облагодетелства формацията.

Както вече споменахме, изчислението на всички тези коефициенти само по себе си не ни дава никаква информация. Индексите са ценни само в сравнителен план. Те могат да бъдат използвани ефективно в сравнителни изследвания в хронологически и пространствен аспект – при съпоставяне на различни избирателни системи в дадена страна от различни епохи, при сравняване на една и съща избирателна система в дадена страна, използвана по различно време, при сравняване на една и съща избирателна система, прилагана в различни страни, и пр. Не на последно място, коефициентът на предимство ни дава количествени стойности за степенята, до която избирателна система фаворизира или потиска дадени партии.

Всички знаем, че в съвременната епоха в дадени избори, независимо от прилаганата избирателна система, се състезават най-вече политически партии. Съответно спечелилите депутатски места обикновено са представители на последните. Ако в дадена страна съществува само една партия, какъвто е случаят с тоталитарните диктатури, то се приема, че тя е еднопартийна система. Ако партиите са две, то системата става двупартийна. Ако са повече от две – то политическата система е многопартийна.

Нека в държава **A** съществуват три политически партии с резултати от изборите съответно 41%, 39% и 20% от гласовете. Нека в държава **B** да има също три политически партии, но техните резултати в избори да бъдат съответно – 70%, 25% и 5%. И двете държави имат трипартийни политически системи. Очевидно е обаче, че двете трипартийни системи сериозно се различават една от друга. При първата съществуват две почти равностойни формации, докато при втората е налице една партия хегемон. За да бъде измерена една партийна система, е нужно да се вземе предвид не само броят на съществуващите партии, но и тяхната относителна тежест в обществото.

Пълния текст четете в „История“, кн. 4

Скептицизмът – изходна позиция и преходен етап на отрицанието

*Откъс от „Фридрих Ницше – новата религия
на метафизическия нихилизъм“*

Росен Рачев

Великотърновски университет

„Св. св. Кирил и Методий“

Най-популярното произведение на Фридрих Ницше, в което продължават усилията за „преоценката на ценностите“ и са формулирани новите идеи, е „Тъй рече Заратустра“ (1883 – 1885 г.). Твърде много са онези, които именно с тази книга свързват учението на гордия и мрачен философ.

„Тъй рече Заратустра“ се отнася към третата група съчинения на автора според разделението, което правят редица изследователи. Първата включва ранните му работи, посветени на проблемите на културата и написани под силното влияние на Шопенхауер. Това са „Произход на трагедията от духа на музиката“, „Философията в трагическата епоха на Гърция“ и „Несвоевременни размисления“. Тези книги са писани в периода 1872 – 1876 г. Втората група, в която влизат „Човешко, твърде човешко“, „Утринна зора“ и „Веселата наука“, се характеризира с отказване от идеите на Шопенхауер в полза на „преоценката на всички ценности“. Написани са между 1878 и 1882 г. Третата група произведения включва „Тъй рече Заратустра“, „Отвъд доброто и злото“, „Генеалогия на морала“, „Антихрист“, както и публикуваната след полудяването на Ницше (началото на 1889 г.) „Залезът на боговете“, издана след смъртта „Есе homo“ (1908 г.) и очерците му от 80-те години, известни под името „Воля за власт“. В тях систематично – доколкото позволява това афористичният маниер, – се излага философската концепция на Ницше, централно място в която заемат, наред с понятията „воля за власт“ и „свърхчовек“, идеите за „вечното възвръщане“ и „нихилизма“.

Редица изследователи на Ницшевото творчество посочват, че в продължение на своя живот той постоянно

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

*Списание се реферира и
индексира в Web of Science:
Emerging Sources Citation Index –
The Philosopher's index*

Главен редактор

Проф. д-р Георги Апостолов

E-mail: apstlv@swu.bg

Редактори

Д-р Атанаска Чолакова

0889 22 20 42

Николай Кънчев

0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 3/2018:

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

Фридрих Ницше – новата религия на метафизическия нихилизъм / *Росен Рачев*

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

Илюстрикурата като неклассически философски идиом: перспективи и проекции / *Кристиан Енчев*

За реалността и посоките във времемъзнанието (Част 1) / *Коста Бенчев*

ЛОГИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

За природата на отношението:
Ръселовият реализъм и възмож-
ността за експликация на логиче-
ската форма / *Деница Желязкова*

ФИЛОСОФИЯ И РЕЛИГИЯ

Калист Катафигиот: съзерца-
нието – „плод на обожението“ /
Димитър Петров

ПСИХОЛОГИЯ

История на човешката еволю-
ция (част 2) / *Кирил Петров*

АКТУАЛНИ ФИЛОСОФСКИ СЪБИТИЯ

32-ри международен Хегелов
конгрес – „Хегеловата енциклопе-
дична система и нейното наслед-
ство“ / *Силвия Кръстева*

е променял възгледите си и едва към края е достигнал до онзи крайно реакционен светоглед, известен под името ницшеанство. Обаче въпреки известни изменения в съдържанието на посочените произведения ние по същество срещаме в тях развитие на една решаваща идея, а именно концепцията „воля за власт“ като основа на всеки живот, на целия обществен и културен процес.

В историята на съвременната хуманитарна мисъл, на съвременните философско-етични концепции „Тъй рече Заратустра“ влиза преди всичко с учението за „свръхчовека“, което заедно с „волята за власт“ е резултат от „преоценката на всички ценности“. Тези са новите идеи, новите принципи, достойни за следване от човека. Ясно е, че немският философ се съмнява, отрича, но в същото време той предлага и нещо ново. Не просто се събарят митове и се спира готук, но развалините се почистват и на тяхно място се изграждат по-реални, по-здравни, по-величествени системи от правила. Главният персонаж Заратустра е гревен персийски жрец, който се занимава с пророкуване, предсказване на бъдещето на хората и даване на съвети за най-добро поведение. Авторската отгаденост на своя герой стига до онази степен, която превръща Заратустра в alter ego на самия Ницше, и тъкмо в неговите пророчества най-ярко прозират идеите на немския философ. В продължение на десет години Заратустра прекарва усамотено в планината, където се наслаждава на своя дух и спокойното съществуване. След като изтича това време обаче, пророкът стига до прозрението, че може да бъде истински щастлив само ако живее сред хората и ги гарява с мъдрост и добри съвети. Слизайки до най-близкия град, разположен край гората, той вижда голямо множество, събрано на мегдана. Причината била бестма за някакъв въжеиграч, който щял да показва уменията си. Очакващата публика представлявала добра възможност за пророка да сподели с народа своите убеждения. Изправил се пред тях и им заговорил: „Аз ще ви уча на свръхчовека. Човекът е нещо, което трябва да бъде превъзможнато. Какво сте сторили вие, за да го превъзможнете? Всички същества досега са създавали нещо свръхсебе си, а нима вие искате да бъдете отлив в този огромен прилив и предпочитате да се върнете по-скоро към звяра, нежели да превъзможнете човека? Що е маймуната за човека? Посмешце или мъчителен срам? Тъкмо това трябва да бъде човек за свръхчовека. Ето, аз ви уча на свръхчовека! Свръхчовекът е смисълът на земята. Нека вашата воля да каже: Свръхчовекът да бъде смисълът на земята! Аз ви заклевам, братя мои, останете верни на земята и не вярвайте на тези, които ви говорят за свръхземни надежди!“ (Nietzsche, 1990a: 28).

Тези думи на Заратустра представляват синтезирано изложение на новата Ницшева програма. Става ясно, че еволюцията на живите същества не е приключила. Човекът не е най-високото стъпало в еволюционната стълбица. Заслужават презрение онези хора, които са се примирили и гледат с високомерие и самодоволство нагодоу, към понижшиите. Те смятат, че няма какво повече да правят, тъй като са венецът, най-високата точка от развитието на природата. Отказали са се от всякакво действие за самоусвършенстване. Убедени са, че това, което мислят, е предел, последна граница, зад която няма и не може да има нищо. Не на това мнение обаче е древният персийски жрец, изразяващ възгледите на Ницше. Героят на книгата предлага споделимо сравнение на маймуната и човека, от една страна, както и на човека и „свръхчовека“, от друга.

То образно илюстрира настоящото унищително положение на хората. Авторът е убеден, че има нещо по-висше, което означава, че спрямо него обикновеният човек е една маймуна, едно грозно и неразвило същество. Голяма доза упрек се съдържа във въпроса за делата на хората, насочени към тяхното превъзможване, към постигането на „свърхчовека“. Подобна цел е реална и напълно постижима. Заблуджение е, ако се мисли, че един такъв висш идеал е невъзможен за протосмъртните, че той може да се реализира само в бъдещ, извънземен свят.

Изпълнен с ненавист и отвращение и Ницше към проповедниците на свърхземни надежди. За него те са „отровители“ независимо дали го съзнават, или не. Нарича ги още „презрителни на живота, които са обречени на смърт“ (Nietzsche, 1990a: 28). Те отричат стремежа към свършенство на човека още тук, на земята, а точно този стремеж е същността, ядката на Ницшевото учение за „свърхчовека“. Немският философ е склонен да разбира това изискване гъвкаво. То е максима както на индивидуалното победение, така и тенденция на човешкия род, присъщо и едновременно на фило- и на онтогенезата. Стремежът към свършенство означава, че честта и достойнството на човека се определят не по това откъде идва, не от произхода му, а от това какъв се е насочил.

Отдавна е посочена приликата между Дарвиновата еволюционна теория и Ницшевото учение за „свърхчовека“. Както в природата индивидите, принадлежащи към един вид, а и към различните видове, водят постоянна борба за съществуване (вътреиндивидуална и междуиндивидуална), за приспособяване и оцеляване, тъй и индивидите, принадлежащи към вида *homo sapiens*, са в съвсем аналогична борба за съществуване, която, в крайна сметка, трябва да доведе до нещо по-висше и свършено – „свърхчовека“. Ницшевото учение е аналог на Дарвиновата теория за естествения подбор, макар че е налице една особеност. Двете схващания се отличават с пълна самостоятелност на своите предпоставки и изводи, изключваща каквато и да е генетична зависимост и каквото и да е непосредствено влияние. Това не е единственият пример в духовното развитие на човечеството, когато от различни сфери и предпоставки се стига до еднакви, близки или аналогични изводи и заключения. Несъмнено обаче в това отношение Дарвиновата връзка – Ницше е един от най-ярките примери.

От казаното става ясно, че същността на новата идея на Ницше за „свърхчовека“ трябва да се изяснява успоредно с неговата концепция „воля за власт“. Последната би следвало да се разбира като критерий за значимостта на всяко явление от обществения живот. Точно в тази роля „волята за власт“ на Ницше се проявява във възгледите му за познанието, историята, нравствеността, в трактовките за съббините на човечеството. „Какво е добро? – Всичко, което повишава чувството за власт, усещането за сила, могъществото. Какво е лошо? – Всичко, което произхожда от слабостта“ (Nietzsche, 1991: 8). Немският мислител е убеден, че познанието, като рационална дейност, не съдейства за повишаване на „волята за власт“, защото кара човека повече да обмисля, да преценява, а не да бъде решителен и действително активен в налагане на собствените убеждения и цели. Същото е отношението на автора и към обикновения морал – той подкопава „волята за власт“, проповядвайки любов към ближния, милост, състрадание. Ницше смята състраданието за съмнителна добродетел, тъй като едва ли помага на страдащите, за разлика от храбростта, която помага много повече за преодоляване на болки, трудности, изпитания. Човешкото достойнство изключва жалостивото приемане на съчувствия и съжаления. В кодекса на благородството качества като сила, увереност стоят много по-високо от робското смирение и любовта към ближния. За Ницше истински мъдрият човек трябва да бъде последователен в отстояване твърдостта и суровостта към себе си и към другите. Философът желае да ни докаже, че е много по-добре мъката да не се показва, да не се демонстрира пред другите, защото по този начин ще се предотврати появата на отрицателни чувства.

В традицията на историята на философията Ницше съвсем не е единственият противник на състраданието. Кант, който в никаква степен не може да бъде заподозрян в „ницшеанство“, има свой, чисто рационалистичен аргумент: състраданието увеличава количеството на страданията, прибавяйки към скръбта на страдащия и скръбите на състрадаващия.

Именно този утвърден и широко разпространен сред хората морал трябва да се очеркне и превъзможне веднъж завинаги. Той е абсолютно несъвместим с „волята за власт“, пропагандирана от Ницше. Неговата концепция е основа на „правото на силния“. Демократизмът, голямото множество, масите са опозиция на „волята за власт“ и затова върху тях се насочва и излива цялото негодувание и презрение на автора. „Правото на силния“ е основа и на властта на мъжа над жената. „Женското“ понижава „волята за власт“ и затова всеки стремеж за изравняване правата на мъжа и жената е показател за упадък и разложение. Подобни мисли се повтарят твърде често в произведенията на немския философ и определят най-реакционните изводи на ницшеанството, които, в крайна сметка, се резюмират в понятията „преоценка на ценностите“ и „свърхчовек“.

Учението за волята като първооснова на всичко съществуващо не е откритие на Ницше. Той заимства тази теория непосредствено от Шопенхауер, в чието творчество виждаше в началото на своя философски път образец на философско мислене. Впоследствие Ницше

направи някои промени в посоченото учение, което се нарича волунтаризъм. Първо, той замени Шопенхауеровия монистичен волунтаризъм с плурализъм на волята, с признаването на множество конкуриращи и сблъскващи се в смъртоносна борба „центрове“ на духовните сили. Освен това Ницше решително отхвърли в зрелия период на своето философстване другата важна идея на Шопенхауер – учението за отказване от волята, за самоотричането, аскетизма. В отказването от „волята за живот“ се виждаше средство за спасение. На този отказ от живота Ницше противопостави утвърждаването в живота на „волята за власт“.

„Волята за власт“ няма и не може да има нищо общо със стремежа към власт в чисто политическите му измерения, с обикновеното и добре познато и на Античността, и на модерната гържавност властолюбие, което Ницше ненавижда в същата степен, в каквато е привързан към „волята за власт“ като всеобщ житейски принцип. Властолюбието е една от трите злини в живота на човека. „Сладострастие, властолюбие, себелюбие: досега тези три неща са най-много проклинани и най-злостно хулени и клеветени – тези три неща аз ще премеря по човешки добре“ (Nietzsche, 1990a: 200 – 201). Властолюбие означава стремеж да се застане начело на гадена гържава и да се владеят нейните властови ресурси. Тъй като този порок е свързан със съществуването на гържава, то критиките на Ницше са насочени точно към тази обществено-политическа организация. Ето какво определение дава за нея немският философ: „Гържава е това, където всички пилят отрова – и добрите, и лошите; гържава, където всички губят себе си – и добрите, и лошите; гържава, където бавното самоубийство на всички носи името „живот“ (Nietzsche, 1990a: 67). За Ницше безумието на властолюбците се състои в тяхната насоченост към престола, защото убеждението им е, че именно там стои щастие. Авторът обаче с ирония изказва своето схващане, че на престола най-често стои тиня, а често и самият престол е върху тиня. Властолюбецът е същество, което пълзи и превиба гръбнак, раболепничи и става по-нисък от змията и свинята. Ето защо философът е категоричен, че „там, където свършва гържавата, там започва човекът, там се намират и гъгата, и мостовите към свръхчовека“ (Nietzsche, 1990a: 68). На последния е присъща „волята за власт“ не като политически термин, а като основен принцип на битието. За да се стигне обаче до появата на „свръхчовека“, е необходима постепенна прогресия, постепенно увеличаване у човека именно на „волята за власт“ като творческо, съзидателно начало. То е най-съществената характеристика, която ни показва, че човекът и човешкото са превъзможани или са в процес на превъзможване, за да се оформи, в последна сметка, върховното същество на земята – „свръхчовекът“. В този смисъл, обикновеният човек се разглежда като заемащ междинна позиция. Заратустра го определя като „въже, опънато между звяра и свръхчовека – въже над пропасть“ (Nietzsche, 1990a: 30). Ясно е, че човек не би могъл да се върне назад и да стане отново звяр. Той може и трябва да се движи единствено и само напред. Посоката и целта са очертани, друга алтернатива няма, при положение че човек е решителен и желае да се развиа и обогатява. Определението на гребния пророк ни показва, че подобно движение към съвършенството никак не е безопасно. Под нас се намира дълбока бездна, от която няма излизане при евентуален провал. Това изисква най-напред внимателна преценка на рисковете, изисква твърдо убеждение у нас дали целта си заслужава, или не, изисква качества на характера, като смелост, решителност, амбициозност. Необходима е максимална концентрация при всяка стъпка по въжето в посока „свръхчовека“. Миг невнимание, миг разколебаване, поглеждане назад, встрани или нагоду може да ни струва не само недостигане на целта, но и загуба на живота. Ницше си дава ясна сметка, че подобна перспектива би уплашила много хора. Те ще преценят, че има какво да губят, независимо от това, което могат да спечелят. Повечето ще предпочетат сигурността на сегашното си състояние пред неизвестността на бъдещето, уж по-добро.

Заратустра е убеден, че величието на човека е в това, че той е мост, а не цел, че е преход и залез, който би трябвало да настъпни. Точно това иска да проумяят хората, но като че ли е невъзможно. Пророкът се съмнява и си казва: „Те се смеят, те не ме разбират, аз не съм уста за тия уши“ (Nietzsche, 1990a: 31).

Все пак Ницше би бил доволен от факта, че след време ще се появят „свръхчовеци“, ако и да са малцинство сред земното население. Те ще бъдат носители на новия морал, появил се в резултат на задълбочената преценка на ценностите от стария живот. Те ще влязат в ролята на творци, съзидатели, защото ще изразяват принципите и храмовете на новата нравственост. Немският автор смята, че не може да има приемственост, отхвърля идеята, че новото може да се формира на база на старото, утвърденото. Защиатава схващането, че промяната на ценностите е промяна на оценителите, а последните безспорно са и създатели. Оценяване означава създаване. За да се достигне до новата ценностна система, е задължително унищожаването на старата. Нищо от последната не може да бъде полезно, не може да послужи за изпълнение на целта. Нихилистичното отношение към традиционното е правленият поглед за успеха и максималната ефективност. Градежът трябва да се извършва на различна качествена основа, затова старата е непотребна и подлежи на премахване. „Свръхчовекът“ ще стане факт след пълното превъзможване, отърсване от човека и човешкото. Превъзможване означава тотално заличаване. Ясно е, че подобно нещо не е лесна

работа. Човечеството е живяло по определен стереотип в продължение на много векове. То е свикнало да харесва едни неща, а да мрази други, да обича определен тип хора, а да се пази от други, да се стреми към едни цели, които смята за възвишени, а за други гаже и да не помисля. Старата ценностна система е здраво вкоренена в неговото съзнание и душевност. Продължителността на времето е оставила своя траен отпечатък. Хората до такава степен са се привързали, дори следи с утвърденото и общоприетото, че те като че ли не могат да вникнат, да проумеят новите идеи, които им се предлагат. Концепциите за „свръхчовека“ и „волята за власт“ като „двигател“ на живота им изглеждат твърде чужди, далечни, непознати. И все пак Ницше е убеден, че идеята за „свръхчовека“, като субект на новия морал, ще се възприеме от някои хора, които ще се окажат с по-добри адаптивни способности. Те ще успеят да се приспособят по-бързо и лесно от останалите, и съвсем заслужено ще получат своята награда – свободата. Не просто някакво временно подобрене, облекчение или олекване на тежкото бреме, а реална свобода – такава, за каквато са мечтали всички човеци по земята, но не са я постигнали. Велика, неповторима награда за смелци, необикновени хора. Сигурно е обаче, че пътят до нея е доста стръмен, тесен и трънлив, защото е невъзможно голяма победа да се постига лесно и без изпитания.

Според Ницше в основата на „морала на господарите“ лежат три основни положения. Първо, „ценността на живота“ е единствената безусловна ценност и тя съвпада с равнището на „волята за власт“. Второ, налице е природно неравенство на хората, обусловено от различията на техните „жизнени сили“ и „волята за власт“. Трето, силният човек, вроденият аристократ е абсолютно свободен и не е свързан с никакви морално-правови норми. Това предпоставя „свръхчовекът“ като субект, носител на „господарския морал“.

Ето как определя „свръхчовеците“ самият Ницше: „В отношенията си един към друг се проявяват като много низходителни, сдържани, нежни, горди и дръжелюбни, но по отношение на външния свят, там, където започва чуждото, чуждите, те са по-необуздани и от хищните зверове. Тук те се наслаждават, свободни от всякаква социална принуда, и в дивия простор се възнаграждат за напрежението, създадено от дългото умиротворение вследствие мирното съжителство. Те се завръщат към невинната съвест на хищния звяр като тържествуващи чудовища, които идват от ужасната смяна на убийства, палежи, насилия и погроми с гордост и душевно равновесие..., уверени, че поетите сега ще имат за дълго тема за творчество и прослава. В основата на всички тези раси не може да не се види хищният звяр, великоленното, жадно за плячка и победа светлорусо животно“ (Nietzsche, 1990b: 785 – 786).

Естествено, възниква въпросът в какви класи или раси вижда своя идеал авторът. За него първообраз на „свръхчовека“ откриваме в римската, арабската, германската, японската аристокрация, в Омировите герои, в скандинавските викинзи, също така в Цезар, Макиавели, Цезар Борджиа, Наполеон. Забележителна особеност на „висшата раса“ е вроденото благородство, „аристократичността“, която така липсват на днешните „господари“, на фабрикантите и едрите търговци, за да си осигурят автоматическо превъзходство. Защото „масите“ са готови да се подчиняват, ако техният господар им доказва правото си на господство със своята аристократична външност. Липсата на такава навеща обикновените хора на мисълта, че само случаят и късметът издигат един човек над друг. По този начин лесно изчезват уважението, почитанието, страхопочитанието и народът често взема решения да се надигне срещу властника на справедлива борба за свобода и равенство. Ницше смята, че е недопустимо един истински управник, един достоен аристократ да изпада в подобно смехотворно положение. Външността на „свръхчовека“, принципите, които издига, трябва задължително да внасят респект и да бъдат достатъчни причини за пълното и безусловно подчинение.

С идеята за „свръхчовека“ до голяма степен е свързано отношението на Ницше към религията. В края на първата част от „Тъй рече Заратустра“ той категорично заявява: „Мъртви са всички богове: сега ние искаме да живее свръхчовекът – нека в деня на великото плагне това бъде нашата последна воля“ (Nietzsche, 1990a: 94). Освен това на друго място в същата книга срещаме думите на персийския пророк, изразител на авторовите идеи: „Красотата на свръхчовека ме навести като сянка. Ах, братя мои! Що ме е грижа вече за боговете!“ (Nietzsche, 1990a: 102) Става ясно, че според Ницше е отминало времето, когато хората са имали нужда от богове и богословски норми. Идеята за „свръхчовека“ е новата и прозресивна идея, която идва да замени остарялата и ненужна представа за Бога като върховното същество, в което хората трябва да вярват и на което трябва да разчитат в живота си. Философът предлага коренно различна гледна точка. Необходимо е човек да вярва и разчита единствено и само на себе си, на собствените си възможности и умения. Ако този принцип стане ръководещ за всеки отделен човек, ще започне постепенно израстване, развитие, освобождаване от слабостите и недостатъците. Така ще се сложи изходна точка на процеса за превъзможване на човешкото и достигане на „свръхчовешкото“. Ницше настоява, че хората трябва да се променят, и ако искат да имат добро бъдеще, е наложително да махнат с ръка и да кажат „Стига.“ Така ще изразят тяхна досада, отегчение, недоволство, отрицание, отърсване от робските изисквания на религията, и по-специално на християнството. Хората трябва да се изправят на краката

си, да вдигнат гордо глава и да забравят веднъж завинаги унижителното стоеие на колена при молитвата. Днешното време е време на антидогматизъм, антицърковност и атеизъм. Съществуването на Бог означава, че човекът винаги ще си остане слаб, недостоен, несъвършен, защото противоположните качества са присъщи именно на висшестоящия. Религията ограничава човека и не му дава възможност да разгърне в пълна степен своите желания и възможности. Те са благородни и твърде големи, дълбоко скрити са в човешката природа, поради което някои представители на homo sapiens даже и не подозират за съществуването им. Причината е здравата коренова система на християнския морал, стабилно обсебила човешките души. Според този морал ние трябва да се стремим към уподобяване с Бога, да копнеем за постигането на святост, но въпреки усилията ни никога няма да бъдем като него. Човекът си е човек и такъв си остава докрай. Да, той може да се приближи в известна степен до Бога, но все пак няма да се нарече Бог. За Ницше подобна перспектива е срамна и унижителна. Неговата религия демонтира Бога на най-разпространеното заблуждение и на негово място поставя „свърхчовека“. Той е постижим от всяко човешко същество, което ще рече, че ницшеанската религия е политеистична. Едва ли не всички хора могат да станат богове, стига да извървят сложния и продължителен път към идеала.

Най-систематично и последователно е изразено нихилистичното отношение на немския философ към християнските възгледи за човека и света в книгата „Антихрист“. Тя е написана през септември 1888 г. Немското Antichrist е двусмислено: то означава и „антихристиянин“, и „Антихрист“, поради което преводите на други езици излизат ту с едното, ту с другото заглавие. Повечето изследователи обаче смятат, че преводът „Антихристиянин“ предава по-точно мисълта на Ницше. Трябва да отбележим, че след появата на творбата „научният свят“ от онова време просто не я забелязва, както впрочем постъпва и с предишните книги на Ницше. Но затова пък много мислители от следващите поколения изпитват истински ужас от съдържащия се в нея динамит. Според Карл Ясперс Ницше преприема най-безжалостната, най-яръстната и жестока атака срещу християнството от всички, които някога са били предприемани. И наистина е трудно в историята на духовно-религиозното развитие на човечеството през последните две хилядолетия да се намери по-яръстен антихристиянски памфлет от Ницшевия „Антихрист“. Достатъчно красноречиво е и позаглавието на книгата – „Проклятието на християнството“.

Ненавистта на немския философ към християнството идва от дълбокото му убеждение, че то е враг на живота, на човека, на неговото щастие и добро. По-голям враг от него те нямат. „Няма защо да разкрояваме християнството – то е водело борба не на живот, а на смърт с висшият тип човек, то е анатемосало всички негови главни инстинкти и е извлякло от тях злото – лукавия в чист вид. Християнството е вземало страната на всичко слабо, низко, уродливо; то издигнало за свой идеал противоположното на инстинктите за съхранение на живота; християнството е погубило разума даже на най-силни духом натури, учейки ги да приемат като заблуда, изкушение, грях най-висшите духовни ценности. Най-печалният пример е Паскал, погубен от вярата, че неговият разум е покварен от първородния грях, докато той всъщност е бил покварен изключително от християнството!“ (Nietzsche, 1991: 9). Отношението на Ницше към великия френски учен и философ Блез Паскал е амбивалентно. От една страна, безспорно е влиянието, което френските моралисти от XVII в., в това число и Паскал, оказват върху него, особено в разбирането на човешката психология. Освен това немският автор смята, че ранната смърт на французина му е попречила да осмее християнството, както успява да осмее йезуитите. Това предположение едва ли е вярно, тъй като другата страна от двойственото отношение е именно позитивното отношение на Паскал към християнската религия. От последния цитат става ясно, че френският мислител е пример за това как християнството отклонява от правия път „висшите хора“ и ги превръща в „декаденти“, понеже той пише за човешката „нищожност“, за „упадъка“ на цялата човешка природа в резултат на грехопадението, което може да бъде изкупено единствено чрез вярата и благодатта.

В „Антихрист“ се засилва още повече критиката към състраданието, което се е утвърдило като основна добродетел сред хората. Някои дори идентифицират християнската религия със състраданието. Ницше е негативно настроен към него, понеже то противоречи най-общо на волята за живот. Неговото въздействие върху човека не е тонизиращо, вливащо енергия и жизнелюбие, а най-вече потискащо, досадно, угнетяващо. Състраданието съдейства за зазубата на сила и е абсолютно неприемливо, тъй като страданията и без това ни създават достатъчно проблеми. Противопоставянето на страдание и състрадание е едно от централните положения във философията на Ницше. Първото все пак има някаква позитивна роля. То способства за самопреодоляването, за увеличаване контрола и властта на човека над самия себе си. Висшето здраве се заключава в умението да преодоляваме болестта и болката. Състраданието, напротив, отслабва, намалява „волята за власт“.

Пълния текст четете в „Философия“, кн. 3

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

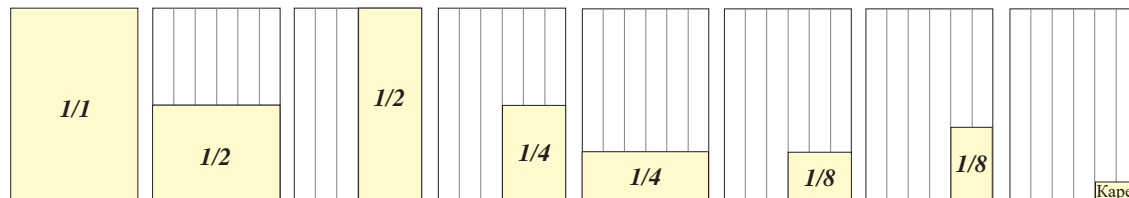
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора, трета или четвърта корица – по договаряне.

3. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

4. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.